

SPIRITUL CRITIC ÎN FAȚA MAȘINII. INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI VIITORUL CERCETĂRII UMANISTE

Aliona GRATI

Nicoleta IFRIM

Spiritul critic în fața mașinii. Inteligența artificială și viitorul cercetării umaniste

Rezumat. Dialogul despre impactul inteligenței artificiale asupra cercetării umaniste o are ca interlocutoare pe Nicoleta Ifrim, specialist în filologie, director de școală doctorală și coordonator de studii doctorale. Discuția evidențiază atât potențialul, cât și limitele utilizării IA în domenii precum literatura, critica și interpretarea textuală. IA se insinuează tot mai vizibil în spațiul umanist, generând nu doar oportunități, ci și neliniști legate de natura autentică a creației. Literatura, înțeleasă ca expresie a unui „eu” creator și ca formă de cunoaștere profundă, nu poate fi redusă la simple combinații algoritmice sau la modele statistice. IA poate simula structuri narative, dar nu poate reproduce experiența ontologică și sensibilitatea estetică care stau la baza actului literar autentic. Pe de altă parte, inteligența artificială poate fi integrată util în cercetarea filologică, mai ales în cadrul *digital humanities*, unde facilitează analiza cantitativă a textelor. Echilibrul dintre *distant reading* și *close reading* rămâne esențial, iar interpretarea datelor trebuie să aparțină cercetătorului uman. Dialogul abordează și implicațiile etice ale utilizării IA în mediul academic, subliniind necesitatea transparenței și a responsabilității individuale. Totodată, detectarea textelor generate de IA rămâne imperfectă, existând riscul unor erori și al unor evaluări incorecte.

Cuvinte-cheie: IA, *digital humanities*, *distant reading*, *close reading*, etică academică.

Critical Thinking in the Face of the Machine. Artificial Intelligence and the Future of Humanities Research

Abstract. The dialogue on the impact of artificial intelligence on humanities research features Nicoleta Ifrim as its interlocutor, a specialist in philology, director of a doctoral school, and supervisor of doctoral studies. The discussion highlights both the potential and the limitations of AI use in fields such as literature, criticism, and textual interpretation. AI is becoming increasingly present in the humanities, generating not only opportunities but also concerns related to the authentic nature of creation. Literature, understood as an expression of a creative “self” and as a form of profound knowledge, cannot be reduced to mere algorithmic combinations or statistical models. AI can simulate narrative structures, but it cannot reproduce the ontological experience and aesthetic sensitivity that underlie genuine literary creation. On the other hand, artificial intelligence can be usefully integrated into philological research, especially within the framework of *digital humanities*, where it facilitates the quantitative analysis of texts. The balance between *distant reading* and *close reading* remains essential, while the interpretation of data must belong to the human researcher. The dialogue also addresses the ethical implications of AI use in academia, emphasizing the need for transparency and individual responsibility. At the same time, the detection of AI-generated texts remains imperfect, with the risk of errors and misjudgements.

Keywords: AI, *digital humanities*, *distant reading*, *close reading*, academic ethics.

AG: Pentru acest dialog, consacrat unei teme care preocupă tot mai intens mediul cercetării științifice și al învățământului superior – inteligența artificială, promovată la nivel global prin platforme performante precum ChatGPT, Copilot, Gemini, Claude (Opus și Sonnet), Grok, Llama, Ernie, Qwen, DeepSeek și altele similare –, am invitat-o pe doamna Nicoleta Ifrim, profesor, doctor abilitat în filologie, cadru didactic universitar, critic literar și cercetător în domeniul studiilor literare, implicată în proiecte naționale și internaționale, precum și director al Școlii Doctorale de Științe Socio-umane a Universității „Dunărea de Jos” din Galați. În calitate de mentor și conducător științific, domnia sa a coordonat și coordonează numeroși doctoranzi, dintre care opt și-au finalizat parcursul doctoral prin susținerea publică a tezei și obținerea titlului de doctor.

Stimată doamnă Nicoleta Ifrim, în ce măsură vă preocupă sau vă neliniștește integrarea tot mai profundă a inteligenței artificiale în viața noastră cotidiană, inclusiv în activitățile de predare, cercetare și creație în domeniul umanist?

NI: În opinia mea, suntem martorii unei prezențe din ce mai acute a mecanismelor inteligenței artificiale în toate domeniile cunoașterii actuale, spațiul umanist (în cele trei forme de manifestare menționate de către dumneavoastră – predare, cercetare, creație) fiind unul dintre câmpurile în care IA generativă se insinuează cu o persistență tăcută, uneori bine primită, alteori acid blamată. Aici, unde actul scriiturii definește o formă creatoare de auto-cunoaștere, de re-definire a eului față de marea Istorie, unde scriitura în sine devine reprezentare în oglinda polimorfă a Lumii și a Celuilalt, mecanismele de folosire a IA nasc întrebări legate nu de angoasa automatizării artificiale, ci de însăși esența creatoare a literaturii: în ce măsură un text generat prin calcul statistic mai este „literatură”, fiind deposedat de acel „eu” pivotal care mediază, prin text, valențe estetice? Post-umanismul, într-adevăr, generează astfel de provocări, uneori neliniști, care pot fi decriptate prin prisma

conceptului heideggerian de *Gestell* („substare”), care definește specificul tehnocentrist modern.

AG: Desigur, atât provocările și neliniștile dumneavoastră, cât și ale mele, se leagă, în special, de literatură – în accepțiunea ei beletristică –, dar și de actul interpretativ, care înseamnă, în același timp, cunoaștere și creație.

NI: Dacă literatura funcționează drept spațiu al „dezvăluirii” adevărului (*aletheia*), inteligența artificială o demantează până la reducerea la un „fond de rezervă” (*Bestand*) construit din clișee și structuri narative optimizate, lipsite însă de mărcile autenticității rezultante din experiența ontologică nemediată. De fapt, am convingerea că creația literară nu se poate substitui modelelor de limbaj standardizate algoritmic, nu este „simulare” stereotipă hrănind iluzoriu un cititor – simplu consumator de probabilități. Speranța mea este că iubitorul actual de literatură nu va înceta să caute în text o „întâlnire” cu Celălalt și nu se va mulțumi compensatoriu cu oglinda deformatoare a unui pattern matematic recurent și reducăționist, care nu ar face decât să confirme propriile prejudecăți intern-statistice. De altfel, heideggeriana „locuire poetică a lumii” anulează, în spațiul literar, efectul manipulator-combinatoriu al mecanismelor generative IA. Într-un interviu acordat criticului Ion Simuș și publicat în revista „Vatra” în anul 2024, profesorul Ioan Roxin surprinde specificul folosirii instrumentelor IA astfel: „În ciuda acestor capacități remarcabile, IA întâmpină limitări semnificative în domeniul judecății de valoare și al interpretării nuanțate a operelor literare. Utilizarea IA în critica literară trebuie privită ca o extensie a instrumentarului criticului, nu ca un substitut. Critica literară autentică transcende simpla analiză tehnică, implicând nu numai o cunoaștere a teoriei literare, ci și o profundă înțelegere a contextului cultural, istoric și emoțional al unei opere. Judecata de valoare a unui critic literar se bazează pe o vastă experiență personală, sensibilitate estetică și capacitatea de a percepe subtilitățile și implicațiile care depășesc nivelul textual imediat întrucât *Noi nu suntem mașini care gândesc și*

simt, ci mașini care simt și gândesc (Antonio Damasio). IA poate oferi analize obiective bazate pe criterii predefinite, dar nu poate (încă) să capteze complexitatea experienței umane reflectată în literatură. Evaluarea autentică a unei opere literare rămâne, deocamdată, în domeniul exclusiv al inteligenței umane. Un critic literar care utilizează IA ca instrument poate deveni mai eficient în anumite aspecte ale muncii sale, dar judecata sa de valoare rămâne indispensabilă. Critica literară dăinuie ca o vocație umană. Totuși, viitorul criticii literare, la fel ca viitorul literaturii, probabil că se va îndrepta către o simbioză între capacitățile analitice ale IA și discernământul uman. IA poate oferi criticilor literari instrumente puternice în procesul de analiză a textelor, dar esența criticii literare – stabilirea unei judecăți de valoare informată, nuanțată și contextualizată – rămâne harul inteligenței umane. Criticul literar al viitorului, probabil, va folosi IA pentru a-și mări capacitățile analitice, dar bazându-se pe propria sa experiență, intuiție și sensibilitate pentru a oferi judecăți de valoare autentice și relevante.” [1, p. 6].

AG: Am întâlnit recent, în spațiul online, o afirmație care mi-a dat de gândit: însăși noțiunea de „inteligentă” pare să-și modifice accepțiile cu vremea. Dacă, timp de secole, omul inteligent era definit prin capacitatea de analiză logică, memorare și calcul, care îl deosebea de animale, iar odată cu apariția computerului și a internetului accentul s-a deplasat spre creativitate, astăzi, în contextul dezvoltării inteligenței artificiale, chiar și această dimensiune pare relativizată, întrucât sistemele IA pot genera soluții adesea surprinzător de inventive. În această logică, se afirmă că inteligența umană ar consta mai ales în capacitatea de a discerne și selecta informația validă dintr-un flux tot mai saturat de conținut incert sau fals.

NI: Într-adevăr, asistăm astăzi, în contextul celei de-„a patra revoluții”, așa cum definește Luciano Floridi dinamica „vârstei” algoritmice într-o carte celebră din 2014 publicată la Oxford University Press [2], la apariția unui

spațiu fluctuant al „infosferei”, în care inventivitatea soluțiilor generate de sistemele artificiale de inteligență poate fi, doar parțial, asimilată creativității specifice gândirii umane. Fluidizarea granițelor dintre „*producătorul*” artificial și *creatorul uman* este, în opinia mea, o chestiune iluzorie, uneori flamboaiant amplificată, deoarece pune în relație de inferioritate limitele abilităților de algoritimizare recurent-artificială față de competențele de evaluare ce conferă substanță și profunzime gândirii critic-ontologice. Pentru spațiul filologic, „efectul Google” despre care glosează Sparrow, Liu și Wegner glisează înspre negocierea unei „memorii transactive” în sensul în care spațiul internetului modulează fundamental dinamica unei memorii externalizate, „where information is stored collectively outside ourselves.” [3]. Și da, instrumentele de tip IA devin utile în analiza critică a textelor literare doar în uzanța lor de mecanisme de documentare bibliografică, de selectare tematică a resurselor secundare, de inventariere și decupare a teoriilor critice aplicabile textului ficțional și asumate drept „grile” de receptare – o miză de utilizare, așadar, preponderent informativă, nu una de delegare a generării de conținut, fie el analitic sau creator-literar. De altfel, fenomenul „halucinațiilor” algoritmice cu efecte vulnerabile din punct de vedere epistemic și ocurent în funcționarea modelelor de limbaj mari (LLM) – precum GPT, Gemini sau Claude, bazate pe *deep learning* și predictibilitate recurentă – proiectează, sub haina unei autorități lingvistice ireproșabile, informații false, ușor detectabile și combătute prin filtrul uman al gândirii critice. Mai mult, în spațiul literar, ranforsarea relației dintre scriitor/critic și opera literară/studiu analitic este definitorie, dezarticulând eficiența „goală de sens” a mimetismului stilistic algoritmitizat, generat de „mașina de scris” inteligent-artificială. Așa cum Margaret A. Boden puncta în cartea sa publicată în 2004, *The Creative Mind. Myths and Mechanisms (second edition)*, discutăm despre „transformational creativity” [4, p. 320] („evaluation typically has to be done by people, not programs”) și despre „combinational creativity” („a computer could

merrily produce novel combinations till kingdom come” – [4, p. 7]).

Pe de altă parte, gândirea critică și primatul judecății de valoare din partea „agentului” uman joacă un rol esențial în scenariul multifuncțional rezultat din intersectarea studiului spațiului literar cu *digital humanities*, unde jocul dintre *distant reading* (studiul cantitativ al datelor literare cu instrumente IA și cartografierele recurente tematice) și *close reading* (studiul calitativ operat prin gândire critică) cere un necesar echilibru, așa cum susține Franco Moretti în sa *Distant Reading* [5]. Sau, în viziunea lui Alexandru Văsies, cel care analizează „mutații ale studiilor comparatiste”, „în cadrul *digital humanities*, *distant reading*-ul ignoră așadar în mod explicit caracteristicile specifice ale unui text individual, cu scopul de a opera cu direcții și pattern-uri mai ample dintr-un corpus de texte. *Distant reading*-ul nu reprezintă, totuși, doar o *digitalizare* a metodologiilor umaniste tradiționale, ci un nou mod de cercetare, prin intermediul instrumentelor computerizate, care permit ridicarea unor noi întrebări despre istoria ideilor, despre limbajul folosit sau despre valorile culturale și diseminarea lor într-o anumită epocă. Într-adevăr, *distant reading*-ul poate implica lipsa chiar totală a lecturii directe, dar, în același timp permite cercetătorilor să observe scheme și relații care nu sunt deductibile prin analiza unui singur text. În plus, o arată și Jockers, umanistul care folosește metodele digitale este capabil să alterneze între macro și micro, să desfășoare o analiză locală, dar și una globală, cu alte cuvinte să treacă de la *close reading* (o microanaliză caracterizată de eșantioane reduse, selective) la legi generale de dezvoltare.” [6, p. 12].

AG: Un alt studiu interesant în continuarea celor menționate de dumneavoastră despre posibilitățile tehnicilor digitale – astăzi, ale inteligenței artificiale – de a ne ajuta să „citim” un număr uriaș de texte, este semnat, în aceeași revistă „Transilvania”, încă din 2019, de un grup de cercetători – Vlad Pojoga, Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, Daiana Gârdan și Andreea Coroian Goldiș –, care propuneau „unele

dintre cele mai promițătoare metode și instrumente utile” de analiză cantitativă a literaturii: textometria, stilometria și analiza rețelelor [7, p. 9-16]. Este interesant dacă aceste metode mai sunt necesare, de vreme ce inteligența artificială presupune, la rândul ei, astfel de operații? Cum vedeți integrarea inteligenței artificiale în cercetarea umanistă fără a compromite dimensiunea critică și interpretativă, care constituie însăși esența acestor discipline?

NI: Utilizarea mecanismelor inteligenței artificiale reprezintă o provocare în domeniul umanioarelor, în special atunci când abordăm teritoriul criticii literare, care poate valorifica aceste noi instrumente tehnologizante cu păstrarea filtrului de generare/judecată critică umană și, bineînțeles, cu respectarea riguroasă a principiilor eticii cercetării științifice. De pildă, mă gândesc la un tip de hermeneutică computațională exploatată în studiile actuale din zona *digital humanities* care încă dezbat raportul principal dintre rigurozitatea algoritmică a modelării și primatul libertății de interpretare a „centrului” generator uman. „Lecturile la distanță” sintetizate prin procesul de *distant reading* (teoretizat de Franco Moretti), în contextul studiilor aplicate „Literaturii Lumii” ca sistem global interconectat rizomatic (în siajul teoriilor lui Moretti și Casanova cu a sa „Republică Mondială a Literelor”) remodelează hermeneutic acea *close reading* (plonjarea analitică în interstițiile micro-elementare ale imaginarului ficțional) pentru a cartografia macro-structuri literare sau tematice, invariante sau rețele de sens dezvoltate caleidoscopic diacronic (pe parcursul a mai multor perioade ale istoriei literare universale) sau sincron (difuz dispersate de-a lungul spațiilor multiculturale aflate acum în dialog). În opinia lui N. Katherine Hayle, suntem martorii tăcuți ai unei „tehnogeneze” (“humans and technics have coevolved together”) în care IA nu „citește” uman decodificarea sensurilor, ci execută virtual operațiuni standardizate de identificare și recunoaștere a pattern-urilor (culturale, stilistice etc.). Pornind de aici, „the Digital Humanities include, among other kinds

of projects, text encoding and analysis, digital editions of print works, historical research that recreates classical architecture in virtual reality formats such as *Rome Reborn* and *The Theater of Pompey*, archival and geospatial sites, and, since there is a vibrant conversation between scholarly and creative work in this field, electronic literature and digital art that draws on or mediates humanities traditions.” [8, p. 27]. În egală măsură, studiile dedicate geografiei literare pot beneficia de instrumentarul IA în operațiuni de cartografiere culturală și „spațializare” a istoriei ideilor surprinse în dinamica formelor literare, sub rezerva asumată că o hartă virtual-culturală rămâne o reprezentare mediată tehnologic asupra căreia trebuie să intervină criticul în vederea reconstrucției și validării sensurilor. Cu alte cuvinte, acesta legitimează o „hermeneutică a algoritmului” – o instanță de validare critică a modului în care tehnologia IA gestionează, prin codificare, realitatea imediată proiectată cultural. Un exemplu în acest sens este proiectul *Mapping the Republic of Letters*, coordonat de o echipă de cercetători de la Stanford – pagina web a proiectului include următorul descriptiv: „Before email, faculty meetings, international colloquia, and professional associations, the world of scholarship relied on its own networks: networks of correspondence that stretched across countries and continents; the social networks created by scientific academies; and the physical networks brought about by travel. These networks were the life lines of learning, from the age of Erasmus to the age of Franklin. They facilitated the dissemination (...) and the criticism (...) of ideas, the spread of political news, as well as the circulation of people and objects. But what did these networks actually look like? Were they as extensive as we are led to believe? How did they evolve over time? Mapping the Republic of Letters, in collaboration with international partners, seeks to answer these and other questions through the development of sophisticated, interactive visualization tools. It also aims to create a repository for metadata on early-modern scholarship, and guidelines for future data capture” [9]. Rezultatele obținute sunt

prezentate într-un studiu interesant, disponibil online – *AHR Forum Historical Research in a Digital Age: Reflections from the Mapping the Republic of Letters Project*, co-autori Dan Edelstein, Paula Findlen, Giovanna Ceserani, Caroline Winterer, and Nicole Coleman [10]. Un alt exemplu de „bune practici” în domeniul *digital humanities* îl reprezintă proiectul coordonat de Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române, *Soluții digitale inteligente pentru cercetarea și diseminarea literaturii române vechi și premoderne*, care și-a propus implementarea unei platforme digitale inteligente (INTELLIV – <https://intelliv.ro/#/>), „care să permită accesul la colecții de referință academică plasate în perimetrul de cercetare al literaturii române vechi și premoderne. Astfel, platforma software integrată INTELLIV devine suport pentru implementarea digitală a corpurilor ELIV – *Enciclopedia literaturii române vechi*, CLRV – *Cronologia literaturii române vechi*, HLRV – *Harta interactivă a literaturii române vechi*, TLVR – *Texte fundamentale ale literaturii române vechi*, și prin aceasta contribuie la diseminarea de cunoștințe fundamentale de identitate culturală și națională, pertinente racordării la sistemul radicular al literaturilor europene.” Accesul în platforma INTELLIV a fost realizat prin dezvoltarea de instrumente software de căutare automată și analiză semantică având ca suport tehnicile de prelucrare aferente limbajului natural menite să permită analiza și clusterizarea unor cantități importante de informații și materiale aferente spațiului cercetării vechii noastre literaturi în extensia lui sincronică și diacronică (studii de istorie și critică literară dedicate literaturii vechi, ediții critice/diplomatice, cartografii specializată pe difuzarea scrierilor vechi românești, evoluția topicelor emergente tematic, estetic ș.a., precum și observarea diferențelor stilistice de-a lungul etapelor limbii române literare).

Toate aceste practici concretizate prin asumarea „critică” a mecanismelor digitalizate redefinesc, în esență, statutul cercetătorului umanist, nu în sensul asumării ipostazei unui utilizator pasiv, ci a celei de „procesator uman”

al mecanismelor digitale, unul care menține în echilibru balanța între precizia computațională și profunzimea interogației umane. În această ordine de idei, nu îmi pot imagina, de exemplu, o „Arcă a lui Goma” (am în vedere volumul publicat recent de către dumneavoastră la editura Arc din Chișinău în anul 2025) generată de IA prin furnizarea unui input de date ale scriitorului, deoarece nu ar putea surprinde, polifonic, ipostazele multiple ale unui profil creator aparte, care se „vindecă” în regim compensatoriu prin narațiunile fondatoare ale unei „mitologii personale” distincte; și nici nu ar putea reda „algoritmul” conștiinței captive între dileme și sfășieri interioare sau reconstrui scenariul plurimorf al fragmentelor de oglindă, redefinind sensuri perspective coerent într-o construcție amprentată identitar.

AG: Vă mulțumesc pentru menționarea cărții mele. Utilizarea instrumentelor de inteligență artificială poate deveni un sprijin real pentru doctoranzii din domeniul filologic care studiază literatura, le poate oferi un anumit grad de comoditate. Totuși, există și riscul pierderii autenticității, care, alături de plagiat – și poate chiar într-o măsură mai mare decât acesta – poate compromite însăși ideea de cercetare. Cum putem evita substituția efortului intelectual autentic? Ce mecanisme instituționale ar putea fi implementate pentru a asigura originalitatea și rigoarea lucrărilor academice într-un context în care inteligența artificială devine tot mai accesibilă?

NI: În cercetarea filologică doctorală limitele utilizării IA sunt clar definite în legislația românească aplicabilă spațiului academic, cercetării și inovării, în descendența normativelor europene privind folosirea etică a instrumentelor inteligenței artificiale, chestiunea abordând aspecte orientate asupra gradului de inovație metodologică și reglementării clare a profilului integrității etice aparținând doctorandului utilizator. În principiu, standardele de elaborare a unei teze de doctorat în filologie, un travaliu intelectual care marchează esențial devenirea

profesională a autorului, presupune apelul la mecanismele IA doar ca adjuvant în procesul de documentare, de selecție a surselor bibliografice specifice tipului de demers asumat și nu folosirea lor pentru generarea de conținut. Sau, pentru o teză cu tematică încadrabilă în domeniul *digital humanities*, IA devine util în realizarea unor analize stilometrice complexe (vizând abordarea cantitativă a stilului, prin utilizarea unor metode computaționale pentru a identifica pattern-uri tematice, frecvența ocurenței unor itemi sau alte aspecte specific-structurale ale unui text), identificarea recurențelor lexicale într-o multitudine de manuscrise digitalizate asumate drept corpus aplicativ sau chiar cartografierea dinamicii diacronice a unui concept. Toate aceste date obținute trebuie însă interpretate/analizate critic de către doctorand pentru a elabora o cercetare de specialitate, originală, în care este respectat principiul *human-centric AI*, dublat de rigorile proprietății intelectuale.

Reglementările etice și metodologice sunt prezente în cadrul normativ românesc începând cu anul 2025, evidențiind faptul că IA nu poate deține statutul de „autor”, doctorandul având responsabilitate etică pentru orice afirmație științifică. *Codul de etică și deontologie profesională al personalului din cercetare, dezvoltare și inovare*, elaborat de Ministerul Educației și Cercetării și publicat în *Monitorul oficial* nr. 1187 din 23 decembrie 2025 este structurat pe baza prevederilor *Codului european de conduită pentru integritatea cercetării (The European Code of Conduct for Research Integrity)* redactat de Federația Europeană a Academiei de Științe și Științe Umaniste (All European Academies) – ALLEA, 2023, Berlin, cele ale *Cartei europene a cercetătorilor și Codului de conduită în recrutarea cercetătorilor din 2005*, actualizat prin *Carta europeană a cercetătorilor din 2023* și pe baza *Regulamentului (UE) nr. 1.689/2024 de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială (Regulamentul privind inteligența artificială)*. Aspecte importante ale folosirii IA sunt inserate în capitolele 3.1 *Procedurile de cercetare* („Cercetătorii își raportează rezultatele și metodele, inclusiv

utilizarea serviciilor externe sau a inteligenței artificiale (IA) și a instrumentelor automatizate într-un mod compatibil cu normele acceptate ale disciplinei și care facilitează verificarea sau replicarea, după caz”) și 4.1. *Abateri de cercetare și alte practici inacceptabile* („ascunderea utilizării inteligenței artificiale (IA) sau a instrumentelor automate în crearea de conținut sau redactarea de publicații.”) Prin urmare, principiul transparenței totale reprezintă un „fir roșu” în demersul doctoral, conținuturile dedicate alfabetizării în IA (*AI Literacy*) din Programul de Pregătire Universitară Avansată (PPUA), oferite de școlile doctorale filologice în cadrul disciplinei obligatorii *Etica cercetării științifice*, reprezentând o componentă de formare esențială în sensul respectării integrității în cercetare. Universitățile românești au preluat aceste directive normative la nivelul fiecărei instituții organizatoare de studii doctorale (IOSUD). De exemplu, Universitatea Babeș-Bolyai, prin Consiliul său științific, a elaborat în anul 2024 un punct de vedere vizând folosirea inteligenței artificiale în scrierea academică [11], din care selectăm fragmentar : „publicațiile științifice (și nu numai) trebuie să diferențieze clar între conținutul generat nemijlocit de către om și conținutul generat cu IAGen. (...) Nu trebuie lăsată să persiste iluzia că articole științifice scrise cu IAGen să fie apreciate la aceeași valoare și cu aceleași standarde ca și cele scrise înainte de era IAGen” [11, p. 4-5]; „Atunci când scriem un text științific destinat specialiștilor, fie el propunere de proiect/grant, articol sau carte, regula trebuie să fie aceasta: la frontiera cunoașterii IAGen nu este antrenat să opereze, deci nu ar putea scrie acest text; dacă am scris însă acel text cu IAGen, înseamnă că am renunțat la ambiția de a ne plasa la frontierele cunoașterii, adică de a face CDI cu impact serios asupra domeniului științific.” [11, p. 5]; „autorii pot folosi IAGen pentru a obține înțelegerea unor concepte sau o viziune de ansamblu, sau/și pentru a-și organiza ideile, dar vor parcurge și utiliza literatura de specialitate, argumentare logică și gândire critică pentru fundamentarea lucrării” [11, p. 8]; „autorii pot folosi AI-ul pen-

tru a identifica surse și autori relevanți, dar vor consulta și cita aceste surse în mod adecvat în cadrul lucrării lor” [11, p. 8]; „autorii pot folosi IAGen ca un instrument de îmbunătățire stilistică a lizibilității textului formulat de către ei și a limbajului academic folosit de către aceștia” [11, p. 8]; „autorii pot utiliza formulările și stilul AI-ului ca punct de plecare pentru redactarea proprie, însă se vor asigura că lucrarea finală este rezultatul propriilor cunoștințe și cercetări. Preluarea textului formulat integral de către AI fără a marca clar acest lucru este o fraudă academică” [11, p. 8].

Mai mult, politica editorială a jurnalelor Clarivate (Web of Science) include delimitări clare în modul de întrebuițare a IA – precum revista *Humanities and Social Sciences Communications*, publicată de Springer Nature (impact factor – 3,6 în anul 2024, quartila1) care pune la dispoziția potențialilor autori o secțiune consistentă despre *Artificial Intelligence (AI) usage* din care cităm selectiv: „Large Language Models (LLMs), such as Chat GPT, do not currently satisfy our authorship criteria. Notably an attribution of authorship carries with it accountability for the work, which cannot be effectively applied to LLMs (...). Use of an LLM should be properly documented in the Methods section (and if a Methods section is not available, in a suitable alternative part) of the manuscript. The use of an LLM (or other AI-tool) for *AI assisted copy editing* purposes does not need to be declared. In this context, we define the term *AI assisted copy editing* as AI-assisted improvements to human-generated texts for readability and style, and to ensure that the texts are free of errors in grammar, spelling, punctuation and tone. These AI-assisted improvements may include wording and formatting changes to the texts, but do not include generative editorial work and autonomous content creation. In all cases, there must be human accountability for the final version of the text and agreement from the authors that the edits reflect their original work.” [12].

În ceea ce privește mecanismele instituționale de detectare a textelor generate cu IA, în sistemul academic românesc este folosit

SistemAntiPlagiat.ro, o platformă care integrează mecanisme specifice avansate de detectare a textelor create artificial și care se bazează pe analiza statistic și lingvistică în identificarea amprentei specifice unui model de limbaj. Raportul generat de platformă permite conducătorului de doctorat să compare maniera stilistică de elaborare a fragmentelor suspecte cu restul tezei, ceea ce poate conduce la indicarea unei folosiri nedeclarate a instrumentelor IA (LLMs). Unele voci actuale ale specialiștilor susțin ideea unei „simbioze critice”; în viziunea mea, prioritară rămâne capacitatea de analiză și sinteză doctorandului, care exploatează critic, integru, toate resursele utilizate în demersul său, fără a abdica de la onestitatea științifică girată prin statutul său de cercetător filolog.

AG: E adevărat, au apărut instrumente prin care instituțiile academice pot verifica dacă un text a fost scris de om sau generat de inteligența artificială. Cu toate acestea, unii dintre cei care le-au utilizat, s-au întrebat, între timp și, probabil, pe bună dreptate, dacă pot avea încredere în acuratețea rezultatelor oferite. Instrumentele de detectare nu sunt infailibile și nu oferă dovezi certe, comparabile cu cele în cazul plagiatului. Experiența a arătat că acestea pot greși din mai multe motive: inteligența artificială generează destul de bine conținut de tip uman, deoarece a învățat din texte scrise anterior de oameni și, uneori, este foarte dificil să distingi între textul generat artificial și textul uman. Dintre acestea, cel mai predictibil și, deci, confundat cu AI este stilul academic – riguros, rațional, orientat spre claritatea expunerii și corectitudinea gramaticală, care implică utilizarea unor structuri lingvistice și formulări uzuale, recurente. Cei mai vulnerabili s-au pomenit cercetătorii care abordează teme de actualitate, în special subiecte intens discutate în mediul de limbă engleză, și a căror activitate presupune publicarea de articole, studii și monografii în reviste și pe platforme online. În plus, există programe capabile să păcălească instrumentele de detectare, generând un text „nepredictibil”, care depășește capacitatea acestora de identificare [13]. Aceste

situații ridică probleme importante pentru etica și evaluarea lucrărilor academice noi. În fine, responsabilitatea evaluării corectitudinii și autenticității lucrărilor de doctorat revine tot omului – în cazul cercetării doctorale, inclusiv conducătorului de doctorat, precum și membrilor comunității academice, care trebuie să adopte o perspectivă critică și responsabilă, bazată pe dialog deschis. Cel puțin în momentul de față, supervizarea cercetării trebuie să rămână una umană, întemeiată pe profunzimea și experiența judecății umane. Doamnă profesoară Nicoleta Ifrim, vă sunt recunoscătoare pentru implicare și pentru explicațiile oferite.

Note și referințe bibliografice:

1. Simuț, Ion. Șocul inteligenței artificiale pentru scriitori. În: „Vatra”, 9 decembrie 2024; <https://revistavatra.org/2024/12/09/ion-simut-socul-inteligenței-artificiale-pentru-scriitori/#:~:text=Poate%20identifica%20modele%20%C3%AEn%20literatura%20vast%C4%83%20pe,fi%20gramatica%20sau%20chiar%20stilistica%20la%20un>
2. Floridi, Luciano. *The Fourth Revolution*. Oxford University Press, 2014.
3. Sparrow, B.; Liu, J.; Wegner, D.M. *Google effects on memory: cognitive consequences of having information at our fingertips*. *Science*. 2011 Aug 5; 333(6043):776-8. doi: 10.1126/science.1207745. Epub 2011, Jul 14. PMID: 21764755
4. Boden, Margaret A. *The Creative Mind. Myths and Mechanisms (second edition)*. Londra–New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2004; <https://www.tribuneschoolchd.com/uploads/tms/files/1595167242-the-creative-mind-pdfdrive-com-.pdf>
5. Moretti, Franco. *Distant Reading*. London–New York: Verso, 2013.
6. Văsieș, Alexandru. De la close reading la distant reading. Mutații ale studiilor comparatiste. În: „Transilvania”, nr. 8, 2017; <https://revistatransilvania.ro/wp-content/uploads/2018/02/03-Alexandru-Vaies.pdf>
7. Pojoga, V.; Baghiu, Șt.; Modoc, E.; Gârdan, D.; Coroian Goldiș, A. Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc. În „Transilvania”, nr. 10, 2019.
8. Hayle, Katherine N. *How We Think. Digital Media and Contemporary Tehnogenesis*. The University of Chicago Press, 2012; <https://dms484.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/01/hayles-how-we-think.pdf>
9. Înainte de apariția e-mailului, a ședințelor facultăților, a colocviilor internaționale și a asociațiilor profesionale, lumea academică se baza pe propriile rețele: rețele de corespondență care se întindeau peste

țări și continente; rețele sociale generate de academiile științifice; și rețele fizice facilitate de călătorii. Aceste rețele reprezentau adevărata linie de viață a învățării, de la epoca lui Erasmus până la epoca lui Franklin. Ele facilitau diseminarea și critica ideilor, răspândirea informațiilor politice, precum și circulația oamenilor și a obiectelor. Dar cum arătau, de fapt, aceste rețele? Erau la fel de vaste pe cât ni se spune? Cum s-au schimbat de-a lungul timpului? Proiectul *Mapping the Republic of Letters*, realizat în colaborare cu parteneri internaționali, își propune să răspundă acestor și altor întrebări prin dezvoltarea unor instrumente sofisticate și interactive de vizualizare. De asemenea, proiectul urmărește să creeze un depozit de metadata despre cercetarea timpuriu-modernă și să stabilească ghiduri pentru colectarea viitoare a datelor. *Mapping the Republic of Letters* – <http://republicofletters.stanford.edu/>

10. *AHR Forum Historical Research in a Digital Age: Reflections from the Mapping the Republic of Letters Project*, co-autori Dan Edelstein, Paula Findlen, Giovanna Ceserani, Caroline Winterer, and Nicole Coleman – <http://republicofletters.stanford.edu/publications/HistoricalResearch.pdf>

11. https://app.ubbcluj.ro/hotarari/uploads/2024/03/0-2024_03_25_HCA_3961_privind_recomandari-le_de_utilizare_a_inteligen%C8%9Bei_artificiale_in_scrierea_academica-1711441096.pdf

12. Modelele mari de limbaj (LLM-uri), precum ChatGPT, nu îndeplinesc în prezent criteriile noastre de autorat. În mod deosebit, atribuirea calității de autor implică responsabilitate pentru lucrare, respon-

sabilitate care nu poate fi aplicată eficient LLM-urilor (...). Utilizarea unui LLM trebuie documentată corespunzător în secțiunea „Metode” (sau, dacă aceasta nu există, într-o altă secțiune adecvată) a manuscrisului. Utilizarea unui LLM (sau a altui instrument AI) pentru scopuri de corectură asistată de AI nu necesită declarare. În acest context, definim corectura asistată de AI ca reflectând îmbunătățiri realizate cu ajutorul AI asupra unui text creat de oameni pentru claritate și stil, precum și pentru a asigura corectitudinea gramaticală, ortografică, de punctuație și tonală. Aceste îmbunătățiri pot include modificări de formulare și de formatare, dar nu presupun activitate editorială generativă sau creare autonomă de conținut. În toate cazurile, responsabilitatea pentru versiunea finală a textului trebuie să rămână în sarcina umană, iar autorii trebuie să confirme că modificările reflectă lucrarea lor originală; [https://www.nature.com/palcomms/author-instructions/submission-instructions#Artificial%20Intelligence%20\(AI\)%20authorship](https://www.nature.com/palcomms/author-instructions/submission-instructions#Artificial%20Intelligence%20(AI)%20authorship)

13. Vezi articole la temă: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S305047592600093X?utm; https://www.whitepress.com/ro/blog/1840/detectoare-de-continut-ai>

*Articolul apare în cadrul subprogramului de cercetare 010402 „Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova”, Universitatea de Stat din Moldova (2023–2026).

Citation: Grati, A.; Ifrim, N. Critical Thinking in the Face of the Machine. Artificial Intelligence and the Future of Humanities Research. *Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal*, 2026, nr. 1, p. 6-14. <https://doi.org/10.59295/DIA.2026.1.01>

Publisher's Note: *Dialogica* stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).